

הרב בניהו ברונר

וידוי מעשר ואזכרת שם שמים

ראשי פרקים

הקדמה

- א. שם ומלכות בברכה
  - ב. וידוי מעשר מחוץ למקדש
  - ג. ביטול הוידוי בתחילת בית שני
  - ד. איזכור שם שמים בבית שני
- סיכום

הקדמה

אזכרת השם המפורש, היא מרכז וידויו של הכהן הגדול ביום הכיפורים. כך כתב הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכיפורים ב, ו:

ומזכיר את השם בכל וידויו מהן שלש פעמים. כיצד הוא אומר?
אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי לפניך, אנא השם כפר נא
לחטאים ולעוונות ולפשעים שחטאתי ושעויתי ושפשעתי וכו'
שנאמר: "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם
לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל). הרי שלש פעמיים הזכיר את השם,
וכן בכל וידויו מהן. וכשהוא נותן את הגורל על שעיר החטאת,
אומר: להשם חטאת. נמצא מזכיר את השם ביום זה עשר פעמים,
ובכולם הוא מזכיר ככתבו שהוא השם המפורש.

בוידויו מעשר לא מוזכר שם השם. אעפ"כ תז"ל למדו מוידויו מעשר הלכה
מרכזית בהלכות ברכות באשר להזכרת שם השם.

בגמרא בברכות מ ע"ב מובאת מחלוקת בין רב לרבי יוחנן לגבי אמירת שם
ומלכות בברכות:

אמר רב: כל ברכה שאין בה הזכרת השם — אינה ברכה. ורבי
יוחנן אמר: כל ברכה שאין בה מלכות — אינה ברכה.

וידוי מעשר ואזכרת שם שמים

כמקור למחלוקת זו מביאה הגמרא פסוק מוידוי מעשר:

אמר אבי: כוותיה דרב מסתברא, דתניא: "לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי" (דברים כו, יג). "לא עברתי" — מלברכך, "ולא שכחתי" — מלהזכיר שמך עליו. ואילו מלכות לא קתני. ורבי יוחנן תני: "ולא שכחתי" — מלהזכיר שמך ומלכותך עליו.

לרב ור' יוחנן יש להזכיר שם השם בברכה. ר' יוחנן מוסיף שגם מלכות יש להזכיר. מקור זה נראה תמוה שהרי ברכות הם מדרבנן. רש"י בדברים שם מסביר: "ולא שכחתי" — מלברך על הפרשת מעשרות, ונראה שפרשנותו מבוססת על הגמרא לעיל. הרא"ש שם מעיר על כך שהרי הברכה על הפרשת תרומות ומעשרות היא מדרבנן בעלמא, שזו תקנה של אנשי כנסת גדולה?

מלבד זאת יש לברר עוד:

- א. האם הפסוק המובא מוידוי מעשר הוא אסמכתא בעלמא וכך מפרש המהרש"א בברכות שם, או שחז"ל למדו מוידוי מעשר עיקרון רחב וכולל לברכות?
- ב. מהי נקודת המחלוקת בין רב לרבי יוחנן? נראה שלפנינו מחלוקת עקרונית ולא בדרשת הפסוק.
- ג. במשנה במעשר שני (ה, טו), נאמר שיוחנן כהן גדול ביטל את אמירת וידוי מעשר. נברר באיזה תקופה מדובר, ונקשור זאת למחלוקת רב ורבי יוחנן.

א. שם ומלכות בברכה

אביי מביא מקור לדברי רב מפסוק בוידוי מעשר, ממנו הוא לומד שמתוודה מברך את השם, ומזכיר אותו, ומכאן יש ראייה לרב שכל ברכה צריכה להיות עם הזכרת שם. לרבי יוחנן לא די בכך אלא יש צורך להזכיר גם את מלכות השם.

להפרשת תרומות ומעשרות יש שני ייעודים. סיוע למשרתי השם — הכהנים והלוויים, וכן סיוע לעניים. ניתן להגדירה כמצוה שבין אדם לחבירו או לחברתו. הייעוד השני, הוא קיום מצות ה', כשמטרתה החינוכית היא הכרת האדם שהוא מקבל את היבול מאת ה' ועל כן אין הוא לוקח את הכל לרשותו. ה' צווה שהתרומות והמעשרות יגיעו אל הכהן, אל הלוי ואל העני. מבחינה זו, מצות מעשר שני קשורה יותר למשמעות השניה כיוון שהאדם

הרב בניהו ברונר

הוא זה שנהנה ממעשר שני בירושלים, ותוך כדי הנאתו הוא מודה לקב"ה על הטובה שגמל עמו.

בפסוקי התורה מופיעות שתי מטרות אלו: "וכל נעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה' הוא קדש לה'" (ויקרא כז, ל). וכן: "כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים לנחלה, על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה" (במדבר יח, כד). קדש לה', וללוים נחלה.

כך כותב ספר החינוך במצוה שצה :

משרשי המצוה, לפי ששבט הלוי בחר השם בתוך אחיו לעבודתו תמיד במקדשו, על כן היה מחסדו עליהם לתת להם מחיתם דרך כבוד, כי כן יאות למשרתי המלך שתהיה ארוחתם מזומנת להם על ידי אחרים שיכינוה להם ולא יצטרכו הנו ליגע בדבר זולתי בעבודת המלך היקרה. ואף על פי שהם היו שנים עשר שבטים, ולפי חלוקה שוה היה ראוי שיטלו חלק אחד משנים עשר, גם זה היתרון להם לכבודם, כי מהיותם מבית המלך ראוי שתהיה חלקם יתרה על כולם. ויתרון גדול הוא שיבא להם חלק העשירי נקי מכל הוצאת הקרקע. והמחיה משרתי האל בממונו ברכת השם יתברך תנוח עליו בכל אשר יש לו, וזהו אומרם זכרונם לברכה [אבות פ"ג מי"ג], מעשרות סייג לעושר. גם אמרו זכרונם לברכה [תענית ט ע"א] שאסור לאדם לחשוב בלבבו ולומר אנסה אם ייטיב השם לי בהתעסקי במצותי, ועל כיוצא בזה נאמר [דברים ו, טז] לא תנסו את ה' אלקיכם, זולתי במצוה זו שמותר לנסות אם יברכהו הא-ל בעשותו אותה ובהיות זריז עליה, ומפורש הוא על ידי הנביאים שנאמר [מלאכי ג, י], הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' ובחנוני נא בזאת אמר ה'.

מטרת מעשר שני קרבת ה'. תרומה ומעשר ראשון מטרתם הטבה עם משרתי השם הכהנים והלויים, ואילו מעשר עני הטבה עם העני. תרומה ומעשר ראשון ניתן גם לקשרם לקרבת ה', שהרי מדובר על הטבה עם משרתי ה', אבל מעשר עני הוא חלק ממצות הצדקה. נראה שזו הסיבה שהתורה קבעה את וידוי המעשרות דווקא אחרי שנת מעשר עני, בשנה הרביעית והשביעית, על מנת להמחיש את העובדה שאפילו מעשר עני עיקרו הוא מצות ה'.

וידוי מעשר ואזכרת שם שמים

הברכה על המעשרות מבטאת את קרבת ה', כדברי הגמרא בבבא מציעא פה ע"ב: "על שלא ברכו בתורה תחילה". לא קישרו בין התורה לבין הקב"ה. ולכן הברכה הזו חייבת להיות עם הזכרת שם שמים. יתכן שקיים חיוב לברך עם הזכרת ה' מדאורייתא ללא נוסח מוגדר, ואילו חכמים תקנו נוסח קבוע בתחילת ימי בית שני.

רב סובר שוידוי מעשרות בא להמחיש את עיקר ענינה של המצוה שהיא לשם שמיים ולכן יש כאן צורך לברך בהזכרת ה', רבי יוחנן מוסיף שהקב"ה ציווה על מצוות אלו כיוון שהוא מלך העולם, ורצונו הוא שהעולם יתקיים, וקיום העולם תלוי בדאגה לבריותיו, ובמסגרת דאגה זו הוא צווה על הפרשת תרומות ומעשרות. נלע"ד שזו הסיבה שהמחבר בשו"ע או"ח סימן ריד, א, פסק כרבי יוחנן המחייב להזכיר "מלך העולם" ולא ניתן להסתפק במלך:

ואפ"י לא דילג אלא תיבת העולם, לבד, צריך לחזור ולברך, דמלך לבד אינה מלכות.

מחלוקתם של רב ורבי יוחנן נובעת מהגדרת מצוות תרומות ומעשרות, אבל היא מתרחבת להלכות ברכות באופן כללי.

הרמב"ם בהלכות ברכות א, ג-ד פוסק:

ג. וכשם שמברכין על ההנייה, כך מברכין על כל מצוה ומצוה ואח"כ יעשה אותה. וברכות רבות תקנו חכמים דרך שבח והודיה ודרך בקשה, כדי לזכור את הבורא תמיד אע"פ שלא נהנה ולא עשה מצוה.

ד. נמצאו כל הברכות כולן שלשה מינים, ברכות הנייה, וברכות מצות, וברכות הודאה שהן דרך שבח והודיה ובקשה, כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו.

לדעת רב עיקרן של הברכות הוא "לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו" ולכן עיקר הברכה הוא הזכרת השם, ואילו לדעת רבי יוחנן יש להוסיף את מלכות השם, כיוון שהברכות תוקנו גם על הנאה מן העולם ועל המצוות האמורות להתקיים בעולם.

כך ניתן ללמוד מפרשנותו של הראי"ה קוק בעין אי"ה בברכות מ ע"ב: הציר שעליו סובבים כל עניני ברכות הוא השלימות הנקנה על

הרב בניהו ברונר

ידם בדיעות אמתיות כדברי הרמב"ם בה' ברכות, והדיעות מביאות לידי מעשים ישרים שהוא עשות הטוב והישר בעיני ד'. ראש כל הדיעות הטהורות היא הדעת את ד', וע"ז מורה שם השם ית'. אמנם הידיעה שגורמת לישר המעשים כולם היא ידיעת מלכות ד' ית', כי יתחייב מידיעת שמו ית' ההליכה בדרכים הטובים בעז משפט מלך. ופליגי איזה דבר הוא יותר עקרי. רב אמר שהעיקר היא הידיעה האמתית, וידיעות השם ית' פועלת להישיר ממילא המעשים כולם, והידיעה בעצמה היא תכלית הברכות. ורבי יוחנן אמר שאי אפשר שתהיה באדם הידיעה שם ד' ויעזוב ארחות יושר, ...על כן צריך דוקא הזכרת הידיעה הפרטית שיש לה ישר לאורחות המוסר והצדק, שהיא ידיעת המלכות. כי העוזב ארחות משפט יענש בעז מלך, ויש קפידא גדולה בהנהגה שתהיה בדרך ישרה.

לדעת הרב קוק המחלוקת היא האם ידיעת ה' היא העיקר או ההליכה בדרכיו היא העיקר והליכה זו היא בעולם הזה. על פי הסבר זה הקשר למצות תרומות ומעשרות הוא ברור, שהרי מצוה זו היא מצוה ככל המצוות שהיא עשיית רצון ה' והיא גם הליכה בדרכי ה' שבראשם גמילות החכודים.

במדרש תהלים מזמור טז מובאת מחלוקת רב ורבי יוחנן כמחלוקת בין רב לר' זעירא:

שויתי ה' לנגדי תמיד. אמר רב צריך אדם לומר בשעה שמברך ברוך אתה ה', וכל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, שנאמר: "שויתי ה' לנגדי תמיד" (תהלים טז, ח). ר' זעירא ור' יהודה תרווייהון אמרי כל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה, שנאמר "ארוממך אלוקי המלך" (תהלים קמה, א).

ממדרש זה מוכח שהברכות הם ביטוי לקשר של האדם לקב"ה. נראה שבגמרא בברכות חז"ל מראים לנו שגם הפרשת תרומות ומעשרות, אם היא נעשית עם אזכור שם שמיים היא מבטאת קרבת ה' במעגלי החיים הרחבים בעולם המעשה.

ב. וידוי מעשר מחוץ למקדש

הראשונים נחלקו בשאלה אם מצות וידוי מעשר נוהגת גם שלא במקדש. הרמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי יא, ד פוסק:

ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות. ... ומצותו במקדש שנאמר לפני ה' ואם התודה בכל מקום יצא.

הראב"ד חולק:

א"א זה שיבוש שהוידוי אינו אלא לפני ה', ואין לפני ה' אלא בבית.

נושאי הכלים הביאו ראיות רבות לרמב"ם ולראב"ד מה המשמעות של "לפני ה'"? נראה להציע שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד היא מחלוקת רב ורבי יוחנן. לדעת רב עיקר וידוי מעשר הוא הזכרת שם שמים, ומכאן שברור שיש מקום להקפיד שהזכרת שם שמים תהיה "לפני ה'" במקום המקדש, ובייחוד שהמטרה של וידוי מעשר היא העברת המסר שתרומוות ומעשרות היא מצוה הנעשית בעיקר לשם שמים ולא למטרות חברתיות גרידא. ואילו לדעת רבי יוחנן להזכרת שם שמים מצטרפת הזכרת מלכותו, ומלכות ה' מתגלית בכל אתר שהרי הוא "מלך העולם" ולכן ניתן לומר וידוי מעשרות בכל מקום וגם כשהמקדש אינו קיים. הרמב"ם בהלכות ברכות א, ג פסק כרבי יוחנן וכן פסק כאן שוידוי יכול להיאמר בכל מקום.

ניתן להוסיף שהרמב"ם רואה את מצות הוידוי והביעור כיחידה אחת ולכן כיוון שהביעור מתבצע בכל מקום הוא הדין הוידוי, למרות שבמנין המצוות ובפרטי המצוות הגדיר את המצוה כמצוה להתודות. הסיבה היא כיוון שמצות ביעור קשורה לעצם מצות הפרשה והנתינה של התרומוות ומעשרות. לעומתו הראב"ד רואה את מצות הוידוי כמצוה נפרדת מהביעור, ולכן למרות שהביעור נעשה בכל מקום הוידוי נעשה רק במקדש.

יתכן להוסיף שהמחלוקת קשורה גם לסמיכות בין פרשת וידוי מעשרות לפרשת הביכורים, שהרי הביכורים חייבים להגיע למקדש ומקרא ביכורים גם הוא במקדש בדווקא, לדעת הראב"ד סמיכות זו מלמדת ש"לפני ה'" מעכב בביכורים וכך גם בוידוי מעשרות. ואילו לדעת הרמב"ם כיון שאת המעשרות

הרב בניהו ברונר

אין צורך להביא אל הכהן במקדש, כך גם הוידוי יכול להעשות בכל מקום, הוידוי צמוד לביעור כמו שמקרא ביכורים מחובר להבאתם.

ג. ביטול הוידוי בתחילת בית שני

במשנה במעשר שני ה, טו נאמר: "יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר". מיהו אותו יוחנן כהן גדול ומדוע ביטל את מצות וידוי המעשרות?

הרמב"ם בפירוש המשנה שם:

לפי שלא היו יכולין לומר באותו הזמן ככל מצותך אשר צויתני, כי ה' אמר לתת מעשר ראשון ללויים, והם היו באותו הזמן נותנים אותו לכהנים, וזה בגזרת בית דינו של עזרא הסופר, לפי שכשעלה עזרא לא עלו עמו הלויים כמו שנתבאר באמרו: "ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם" (עזרא ה, וו), קנס את הלויים שלא ינתן להם מעשר אלא ינתן לכהנים.

וברמב"ם הלכות מעשר ט, א כתב עוד:

בימי יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק שלחו ב"ד הגדול ובדקו בכל גבול ישראל ומצאו שהכל זהירים בתרומה גדולה ומפרישין אותה, אבל מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני היו עמי הארץ מישראל מקילין על עצמן ולא היו מפרישין אותן, לפיכך גזרו שלא יהא נאמן על המעשרות אלא אנשים נאמנים, אבל עמי הארץ פירותיהן ספק ואין נאמנין לומר מעושרין הן וזהו הנקרא דמאי.

הכסף משנה כאן כותב שהרמב"ם הדגיש שמדובר כאן על "יוחנן כהן גדול שהיה אחר שמעון הצדיק" על מנת שלא נטעה ונאמר שהכוונה ליוחנן הורקנוס שבסוף ימיו היה צדוקי. מדובר על תחילת בית שני שאז גזר עזרא הסופר על הלויים שלא ינתן להם מעשר ראשון. מלבד זאת, היו רבים שלא נזהרו בהפרשת מעשרות, ולכן לא הייתה אפשרות להתוודות. לא ניתן לומר בוידוי שהמצוה קוימה כהלכה שהרי מעשר ראשון לא ניתן ללוי, ועוד שרבים כלל לא הפרישו מעשרות.

וידוי מעשר ואזכרת שם שמים

בפירוש "מלאכת שלמה" על המשנה מביא פירושים אחרים, האחד מסביר שמדובר על יוחנן ששימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי וחשמונאי היה, ויש אומרים שהוא ינאי או יוחנן בן מתתיהו. כך כותב הרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים.¹

יתכן שדבר זה תלוי במחלוקת בירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ה, האם מעשה זה של יוחנן היה ראוי לשבת או לגנאי. נחלקו בזה רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי. לדעת רבי יוחנן המעשה היה חיובי כיון שבדקו ובהרבה מקומות לא הפרישו מעשרות. גם לדעת ריש לקיש המעשה היה חיובי כיון שעזרא תיקן שלא יתנו מעשר ראשון ללוי. ואילו לדעת רבי יהושע בן לוי, אין צורך לבטל מצוה מן התורה, העובדה שמעשר ראשון עבר לכהן זו תקנת חכמים ואינה פוגעת באפשרות להתוודות, ואילו העובדה שרבים אינם מפרישים אינה צריכה להביא לביטול הוידוי.

נלע"ד שרבי יוחנן הולך לשיטתו, כיון שמצות וידוי קשורה לא רק להזכרת שם שמים אלא גם להזכרת מלכותו של ה', אין טעם לקיימה כשרוב העם אינו מפריש תרומות ומעשרות, מצוה זו אינה מתקיימת בפועל על ידי רוב הציבור ומלכות ה' אינה מתגלית וזו הסיבה שלדעת רבי יוחנן, יוחנן כהן גדול ביטלה, והדבר התרחש בתחילת בית שני. תקנה זו נדרשה לשבח, זה היה שיקוף של המצב בבית שני.

לעומתו, לדעת רבי יהושע בן לוי הדבר היה בימי החשמונאים שהפכו להיות צדוקים, והם רצו לקחת את כל המעשרות לעצמם, כולל מעשר שני ועני, וגם עשו זאת בכח הזרוע, יוחנן הורקנוס לא הצליח להשתלט על המצב, בו נעקרה מצות הפרשת תרומות ומעשרות כהלכתה, והפתרון למצב זה היה לבטל את

1. הערת עורך — ראה במאמרו של הרב עזריה אריאל, בספר זה, על זהותו של יוחנן כהן גדול.

הרב בניהו ברונר

מצות הוידוי, שלפחות לא יהיה קטרוג על המתוודים שרובם לא עמדו בקיום המצוה.

בירושלמי מתוארת האנרכיה בירושלים בנושא זה, שהובילה בסופו של דבר לביטול וידוי המעשר. יוחנן כהן גדול היה בידו למוזות במציאות מקולקלת זו ולא עשה כך, אלא השלים עם המצב ואפילו ביטל את וידוי המעשרות. תיאור זה תואם את יוחנן הורקנוס בנם של ינאי המלך ושלומציון המלכה, שהיה מאד חלש בהנהגתו, והוא זה שבגלל חולשתו הורדוס ואביו אנטיפטרוס השתלטו על בית חשמונאי, ומאז רבתה השחיתות בארץ עד חורבן הבית השני. בתחילת ימי בית שני, למרות שגם לדעת רבי יהושע בן לוי רבים לא היו מפרישים, עדיין המצוה קיימת (אמנם מדרבנן) אבל מי שמקיימה יכול להתוודות ואין סיבה לבטל את הוידוי, ולכן היו גנאי בביטול מצוה זו בתקופת החשמונאים.

ד. איזכור שם שמים בבית שני

בגמרא במכות כג ע"ב נאמר:

א"ר יהושע בן לוי: שלשה דברים עשו ב"ד של מטה והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, [אלו הן:] מקרא מגילה, ושאילת שלום [בשם], והבאת מעשר.

שאילת שלום בשם תוקנה על ידי בועז שבירך את הקוצרים: "ה' עמכם" ורות ב,ד). בבית שני אנו מוצאים ארבע הנהגות הקשורות לביטול אזכרת שם שמים, האחת היא ביטול אזכרת שם שמים בשטרות. בגמרא בראש השנה יח ע"ב נאמר (ע"פ מגילת תענית):

וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות. וכך היו כותבים: בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לא-ל עליון. וכשמעו חכמים בדבר אמרו: למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה, וביטלו.

גם כאן כמו בוידוי מעשר, מדובר בימי יוחנן כהן גדול. אלא שכאן חכמים הם אלו שביטלו את אזכרת שם שמים כיוון שהדבר עלול להביא לבזיון שם שמים.

וידוי מעשר ואזכרת שם שמים

ההנהגה השניה מובאת בתוספתא בסוטה יג, ח:

[משמת] שמעון הצדיק נמנעו אחיו מלברך בשם.

ההנהגה השלישית היא שהכהן הגדול ביום הכיפורים היה אומר את שם השם בלחש. כך דברי הרמב"ם בהלכות עבודת יום הכיפורים ב, ו:

כיון שרבו פרוצין חזרו לאומרו בקול נמוך ומבליעו בנעימות עד שלא יכירו בו אפילו חביריו הכהנים.

ההנהגה הרביעית היא העלמת שם שמים מהעם ומסירתו רק לאנשים ראויים, כדברי הגמרא בקידושין עא ע"א:

ת"ר: בראשונה שם בן שתים עשרה אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם, משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה, והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים. תניא, אמר רבי טרפון: פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן, והטיתי אזני אצל כהן גדול, ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים. אמר רב יהודה אמר רב: שם בן ארבעים ושתים אותיות, אין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועניו, ועומד בחצי ימיו, ואינו כועס, ואינו משתכר, ואינו מעמיד על מדותיו, וכל היודעו והזהיר בו והשמרו בטהרה, אהוב למעלה ונחמד למטה, ואימתו מוטלת על הבריות, ונוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא.

נראה שבכל נושא הייתה סיבה נקודתית מדוע לבטל איזכור שם שמים, אבל המכלול מלמד על המצב הרוחני הירוד שהיה בימי בית שני. העובדה שארון הברית לא היה בימי בית שני כיוון שנגנז, ורוב עם ישראל לא עלה לארץ ישראל, והכהנים רובם היו צדוקים, מציאות זו יצאה מן הכח אל הפועל בביטול אזכרת שם שמים.

גם ביטול וידוי מעשר מצטרף להנהגות אלו, שהרי וידוי מעשר הוא לכל הדעות לכתחילה "לפני ה'", ובמציאות רוחנית ירודה הוא עלול להוות קטרוג, כפי שאומר התלמוד הירושלמי, במעשר שני פ"ה ה"ה:

ויתודה? אמר רבי הילא: כעס הוא לפני המקום מי שהוא אומר עשיתי והוא לא עשה.

הרב בניהו ברונר

הראי"ה קוק, בשו"ת משפט כהן סימן נו, מכריע מטיבה זו שלא אומרים וידוי מספק כי הוא עלול להפוך לקללה:

ויש להסתפק בספק וידוי אי הוי לחומרא או לקולא, דלכאורה הי' ראוי לדמות לספק ק"ש למ"ד ק"ש דאורייתא, דחוזר וקורא, אמנם י"ל דבעי טעמא בכל אותם שדקדקו חז"ל שלא יקרא מי שאינו מחויב, ומזה נראה קצת שהוא איסור, ולכאורה קשה לא יהי' אלא כקורא בתורה, כדאמרי' בק"ש הקורא מכאן ואילך לא הפסיד. ולע"ד י"ל כדאמרינן בירושלמי לענין הזכרת גשם שלא בזמנו דהוי סימן קללה, לא דמי מאן דמצלי ומיקל למאן דלא מצלי ולא מיקל (תענית פ"א ה"א), כי ענין הנראה לקללה ח"ו בתפילה הוא דבר מסוכן מאד, והנה חז"ל אמרו (בירושלמי דמע"ש פ"ה ה"ה) כל השקפה שבמקרא לרעה וכאן אומרים השקיפה משום גודל כחן של מת"ע, וע"כ צריך דוקא שלא יהי' בה שום עכוב כלל, ומה"ט י"ל דמספק לא יזודה.

ביטול וידוי המעשר בבית שני דומה למה שחז"ל אומרים בסוטה מז ע"א: "משרבו הרוצחנין בטלה עגלה ערופה, משרבו המנאפין פסקו המים המרים".

מול מציאות זו של העדר שם שמים, באו חכמים בימי בית שני ותיקנו שאדם יהיה שואל בשלום חברו בשם, וכך אומרת המשנה בברכות פ"ט מ"ה:

והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שנאמר: "והנה בעז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ויאמרו לו יברכך ה'" (רות ב, ד). ואומר: "ה' עמך גבור החיל" (שופטים ו, יב), ואומר: "אל תבוז כי זקנה אמך" (משלי כג, כב), ואומר: "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (תהלים קיט, קכו). ר' נתן אומר: הפרו תורתך, עת לעשות לה'.

תקנה זו מובאת במשנה בסמיכות לקלוקל המינים במוקדש שאמרו שאין עולם אלא אחד, ולכן נראה שהיא באה כחלק מן המאבק במינים. חכמים אמנם חששו שבמצב רוחני כה ירוד, עלול שם שמיים להיות מבוזה, לכן השתמשו בפסוק של "עת לעשות לה' הפרו תורתך" כמקור לכך שבכל זאת יש לתקן תקנה זו.

סיכום

וידוי מעשרות מקביל למצות הוידוי שהיא מצות התשובה כל השנה וביום הכיפורים, כששיאה היה בבית המקדש על ידי הכהן הגדול, אלא שבניגוד לוידוי של תשובה ויום הכיפורים שעיקרו הוא בין אדם למקום, וידוי מעשרות הוא "לפני ה'" אם כי נושא הוידוי הוא בעיקר חיוביו של האדם למשרתי השם ולעניים.

העמידה לפני ה' גוררת בעטיה הזכרת שם השם, בוידוי הכהן ביום הכיפורים הזכרה זו היתה מרכזית, בוידוי מעשרות המתודה מזכיר את העובדה שלא שכח להזכיר שם שמים בעת שנתן את המתנות.

חיוב זה של הוידוי על הזכרת שם השם, מהווה מקור לחיוב להזכיר את השם בעת שמברכים את השם על הנאה או מצוה, ובכלל בברכות.

הזכרת שם שמים מבטאת את הקרבה לה', ואת העובדה ששם שמיים מתגלה בעולם. כשעם ישראל היה במצב רוחני טוב אזכרת שם שמים היתה שכיחה, ואילו בעת ירידה רוחנית שם שמים נעלם או שנאמר בצנעה. במקביל גם מצות וידוי מעשרות עברה לשעה ולא לדורות, ברמב"ם המצוה מופיעה במתכונתה.

לקראת בנינו של הבית שלישי, בתקופתנו זו, יש מקום לחזור ולהקפיד על מצוה זו מתוך ערגה לכך ששם שמים יהיה שגור על פינו, ונזכה לשמעו בבית המקדש מפי הכהנים בברכתם ומפי כהן גדול ביום הכיפורים בעז"ה.